



การวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช*

เจนณรงค์ ละอองศรี พย.ม.**

เกษราวัลณ์ นิลวางกูร PhD***

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ ใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกยาสูบในชุมชน และวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดเวทีให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์วิเคราะห์ และค้นหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ของเกษตรกรปลูกยาสูบในชุมชนที่ศึกษา ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยพบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องของหารหา รายได้ มากกว่าการดูแลสุขภาพของตนเอง เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนมากมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้น ผสมกันหลายชนิด มีบางส่วนใช้เครื่องฉีดพ่นที่เก่า ขาดการตรวจสอบก่อนนำไปใช้ เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนมากไม่สวมอุปกรณ์ป้องกันพิษที่เหมาะสมในขณะฉีดพ่นสารเคมี เกษตรกรปลูกยาสูบบางส่วนดื่มน้ำและสูบบุหรี่ในขณะฉีดพ่นสารเคมี เกษตรกรปลูกยาสูบบางส่วนจัดเก็บอุปกรณ์หรือกำจัดภาชนะปนเปื้อนสารเคมีไม่เหมาะสม ผลจากการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพ เกษตรกรปลูกยาสูบร่วมกัน ชุมชนจึงมีข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประชาสัมพันธ์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพของคนในชุมชนและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช 2) องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบและ อสม. ในเรื่องการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้แก่เกษตรกร 3) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ร่วมกับนักวิชาการ เกษตร ในการร่วมกันพัฒนาสื่อการเรียนรู้ในการป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งต้องคำนึงถึงบริบทของเกษตรกรในชุมชน 4) กำหนดมาตรการทางสังคมในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งต้องเกิดจากความร่วมมือของเกษตรกร ปลูกยาสูบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

ผลการศึกษาดังกล่าวช่วยให้พยาบาลที่ปฏิบัติงานในชุมชน บุคลากรสุขภาพ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ สามารถนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบไปปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกยาสูบมีพฤติกรรมในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชได้อย่างเหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ : การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม กลวิธีพัฒนาศักยภาพ การป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรปลูกยาสูบ

*รายงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน

**นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

***ศาสตราจารย์ สำนักวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง



Identifying Strategy to Strengthen Tobacco Farmers' Abilities to Prevent Pesticide Toxicity.*

Janenarong Laongsri M.N.S**

Kessarawan Nilvarangkul PhD***

Abstract

This qualitative research using Participatory Rural Appraisal (PRA) process aimed to explore situation of using pesticide chemical among tobacco farmers and identify strategy to strengthen tobacco farmers' abilities to prevent pesticide toxicity. The researcher acted as facilitator who empowered the participants in sharing their own experiences, reflected, analyzed and made their conclusion to prevent pesticide toxicity.

The findings show that the situation in using pesticide in community tends to be severer i.e. This study also found that most tobacco farmers focus on income more than take care of their health. Most tobacco farmers mixed many kinds of pesticide together. Some tobacco farmers used old sprayers without checking the condition before using them. They did not use instrument properly to protect themselves while using pesticide chemical. Moreover, they drank water and smoked cigarette while spraying the chemical. Some tobacco farmers kept sprayers and containers of the pesticide chemical inappropriately. The results of the study also showed that strategies used to prevent the toxicity of pesticide chemical were 1) Community leaders should publicize people in their villages related to impact of using pesticide chemical on community health and environment 2) Local administration organization provided yearly budget to train tobacco farmers and village health volunteers in preventing toxicity of pesticide chemical 3) Health personnel and agricultural technicians had to collaborating in develop handbooks and train the farmers related to toxicity of pesticide chemical and how to prevent the toxicity 4) Establishing community rules to address problems of using pesticide chemical. Community nurses, health personnel and stakeholders who are responsible to care for tobacco farmers are able to use the results of this study to enhance the farmers' abilities in preventing the toxicity of pesticide chemical properly and do not have illness related to pesticide chemical.

Keywords : participatory rural appraisal, Identifying strategy, prevent pesticide toxicity, tobacco farmers

*A part of thesis named Identifying Strategy to Strengthen Tobacco Farmers' Abilities to Prevent Pesticide Toxicity, Master of Nursing Science Program, Faculty of Nursing, Khon Kaen University

**Student of Master of Nursing Science Program in Community Nurse Practitioner, Faculty of Nursing Khon Kaen University

*** Professor, School of Health Science, Mea Fah Luang University



บทนำ

ยาสูบ ถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย ในแต่ละปีเป็นจำนวนไม่น้อย ในขณะที่ฤดูกาลผลิตปี 2557/2558 ประเทศไทยสามารถเก็บผลผลิตใบยาสูบแห้งได้สูงถึง 50 ล้านกิโลกรัม สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรชาวไร่ยาสูบทั่วประเทศ 2,523 ล้านบาท และยาสูบยังเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้ภาษีสรรพสามิตยาสูบ เข้าประเทศในปีงบประมาณ 2558 กว่า 62,734 ล้านบาท¹ ซึ่งในการปลูกยาสูบ เกษตรกรมักมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตที่มีคุณภาพ ขายได้ราคาที่ดีคุ้มค่ากับการลงทุน ส่งผลให้เกษตรกรปลูกยาสูบ มีโอกาสเสี่ยงต่อการได้รับพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดการเจ็บป่วยจากการได้รับพิษสารเคมีในระยะเฉียบพลันด้วยอาการวิงเวียนศีรษะ ปวดศีรษะ มีผื่นคันที่ผิวหนัง คลื่นไส้ อาเจียน คอแห้ง เหงื่อออกมาก และกล้ามเนื้ออ่อนแรง และมักพบการเจ็บป่วยในกลุ่มเกษตรกรปลูกยาสูบ ที่ทำการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชด้วยตนเอง^{2,3}

การเจ็บป่วยที่เกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกยาสูบ และกลุ่มอื่น ๆ เกิดจากหลายปัจจัย ซึ่งสาเหตุสำคัญมักเกิดจากพฤติกรรมการใช้สารเคมีที่ไม่เหมาะสม อาทิเช่น ที่ไม่อ่านฉลากข้างขวดและวิธีการใช้ การใช้สารเคมีเกินอัตราแนะนำในฉลาก การดื่มน้ำขณะปฏิบัติงาน การใช้ปากเป่าหัวฉีดเมื่อเกิดการอุดตัน การกำจัดภาชนะบรรจุสารเคมีที่ไม่ถูกต้อง การเข้าไปในบริเวณฉีดพ่นสารเคมีในระยะที่ไม่ปลอดภัย และการไม่ปักป้ายหรือติดบอกรให้ผู้อื่นทราบว่ามีการใช้สารเคมี^{4,5,6} นอกจากนี้ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรแล้ว ยังพบว่า การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในดินและแหล่งน้ำ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ เกิดมลพิษทางอากาศจากกลิ่นจากสารเคมีที่ฟุ้งกระจายขณะฉีดพ่น⁷ ปัญหาที่เกิดจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของเกษตรกรปลูกยาสูบ ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในชุมชน อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีประสิทธิภาพ จึงไม่ควรมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในการทำให้ชุมชนเข้าใจ⁸

พื้นที่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ หมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการปลูกยาสูบมากที่สุดในอำเภอนาคูกว่า 42 ครัวเรือน ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า ปัญหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมักถูกมองข้ามจากคนในชุมชน ขาดการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถึงแม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะรณรงค์ผ่านสื่อต่างๆ ในการแสดงให้เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่กลับพบว่า การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกยาสูบยังคงทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับชุมชนและเกษตรกรปลูกยาสูบ เล็งเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจแนวคิดการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (participatory rural appraisal: PRA) มาใช้ประเมินชุมชน เพื่อให้ชุมชนร่วมกันคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันประเมินสถานการณ์ การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชน และการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชน
- 2) วิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และค้นหากลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการวิจัยในหมู่บ้านหนึ่งแห่งของอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ในระหว่างเดือน มกราคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาศึกษาทั้งหมด 6 เดือน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) มุ่งศึกษาสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชน และวิเคราะห์กลวิธี



พัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ประสบการณ์

กลุ่มผู้ร่วมวิจัย

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเก็บข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว⁹ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยเกษตรกรปลูกยาสูบ 3 กลุ่ม รวม 24 คน และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน 2 คน สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 2 คน นักวิชาการเกษตร 1 คน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 9 คน รวม 16 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 40 คน เนื่องจากข้อมูลมีความอิ่มตัวในการเป็นตัวแทนจากการสนทนากลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปสำหรับเกษตรกรปลูกยาสูบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ที่เป็นจริงสร้างขึ้นโดยผู้วิจัย จากการทบทวนวรรณกรรม กรอบแนวคิด นิยามศัพท์ วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประกอบกับข้อมูลสภาพปัญหาการป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกยาสูบในชุมชน นำมาสร้างเป็นแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม 3) แนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต บริบท รวมไปถึงสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน สังเกตปฏิสัมพันธ์ของผู้ร่วมดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน ทั้งในขณะสนทนากลุ่มและการทำงานในแปลงยาสูบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา รายได้ โรคประจำตัว ประสบการณ์ในการปลูกยาสูบ ระยะเวลาที่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ชนิดของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ วิธีใช้ ปริมาณการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ความถี่ในการใช้ และอาการเจ็บป่วยทางสุขภาพจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

2. การสนทนากลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วยเกษตรกรปลูกยาสูบ 3 กลุ่ม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม กลุ่มละ 8 คน รวม

40 คน ผู้วิจัยนัดการสนทนากลุ่มวันละ 1 กลุ่ม ใช้เวลาในการสนทนาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยเริ่มจากการสร้างสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและผ่อนคลาย จากนั้นจึงเริ่มต้นด้วยคำถามที่ไม่ซับซ้อน และเจาะลึกในประเด็นสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวก สะท้อนคิดในประเด็นที่น่าสนใจ และคอยกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม โดยเก็บข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว จากนั้นจึงจัดการประชุมกลุ่ม 3 ครั้ง ผู้เข้าร่วมประกอบไปด้วยกลุ่มเกษตรกรปลูกยาสูบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยครั้งที่ 1 และ 2 ใช้เวลาในการประชุมกลุ่มประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที เป็นการคืนข้อมูลในการศึกษาสถานการณ์ที่เป็นจริงจากการสนทนากลุ่ม เปิดโอกาสให้เพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่ขาด และยืนยันข้อมูล เก็บข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว จากนั้นจึงประชุมกลุ่มเป็นครั้งที่ 3 ใช้เวลาในการประชุมกลุ่มประมาณ 1 ชั่วโมง 40 นาที เพื่อร่วมกันวิเคราะห์และเสนอแนะความคิดเห็นถึงแนวทางหรือวิธีการในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยเก็บข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เมื่อมีกิจกรรมที่สำคัญในแปลงยาสูบ เกษตรกรปลูกยาสูบ จะแจ้งให้ผู้วิจัยทราบล่วงหน้า 1 – 2 วัน เป็นการอนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์และร่วมทำกิจกรรมบางส่วน เช่น การถอนกล้า ยาสูบ การปลูกต้นยาสูบ การผสมสารเคมี การสตร้าเครื่องฉีดพ่นสารเคมี ช่วยจัดเก็บอุปกรณ์เมื่อใช้งานเสร็จเรียบร้อย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้กลับมาทบทวนและจดบันทึก เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มดำเนินการพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล และกระทำต่อเนื่องตลอดการวิจัย ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมดำเนินการวิจัย วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ในรูป ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพด้วยแรงงานคน (manual data analysis) จนได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว ก่อนนำข้อมูลทั้งหมด



มาจัดการอย่าง เป็นระบบ ด้วยการกำหนดรหัส จำแนก และ จัดกลุ่มข้อมูลให้สอดคล้องและครอบคลุมตามคำถามการวิจัย

จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อโครงการผ่านการพิจารณาแล้ว ผู้วิจัยจึงทำหนังสือขออนุญาตดำเนินการวิจัยจาก คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ส่งให้ สาธารณสุขอำเภอ นาาคู ผู้อำนวยการ รพ.สต.โนนนาจาน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนที่ศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล และ สำนักงานเกษตรอำเภอ นาาคู สำหรับผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ได้รับคำอธิบายเพื่อให้เข้าใจ รับทราบและให้ความยินยอม พร้อมลงลายมือชื่อเข้าร่วมการวิจัย ซึ่งสามารถขออนุญาตจากงานวิจัยได้ทุกเวลา เมื่อรู้สึกไม่สบายใจหรือเป็นทุกข์โดย ไม่มีผลเสียใด ๆ และข้อมูลในการวิจัยจะถูกเก็บเป็นความลับและถูกทำลายหลังจากการวิจัยเสร็จสิ้น

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปและวิถีชีวิตของผู้ร่วมดำเนินการวิจัย กลุ่มเกษตรกรปลูกยาสูบ

ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยกลุ่มเกษตรกรปลูกยาสูบ ร้อยละ 75 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 42.21 ปี (S.D. = 8.35) ร้อยละ 95.8 มีสถานภาพสมรสคู่ ร้อยละ 45.8 จบการศึกษาระดับ ประถมศึกษา ร้อยละ 40.0 มีรายได้เฉลี่ยของครอบครัว 5,001 - 10,000 ต่อเดือน ทั้งหมดประกอบอาชีพทำนา และ ปลูกยาสูบเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูการทำนา วิถีชีวิตของ เกษตรกรปลูกยาสูบพบว่า เกษตรกรจะปลูกยาสูบ ปีละ 1 ครั้ง โดยเกษตรกรจะเริ่มเตรียมแปลงปลูกหลังจากเก็บเกี่ยว ข้าวที่มีอายุสั้น ในช่วงประมาณปลายเดือนตุลาคมของทุก ปี ในการปลูกยาสูบแต่ละครั้งจะใช้ระยะเวลาประมาณ 4 - 5 เดือน นับจากเพาะกล้ายาสูบจนถึงการจำหน่าย โดยวิถีชีวิต ส่วนใหญ่ของเกษตรกรปลูกยาสูบจะคลุกคลีอยู่ในแปลง ยาสูบ จากเวลาประมาณตีห้าจนถึงเวลาหกโมงเย็นของทุก วัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ของการปลูกยาสูบ โดยเริ่มจากการเตรียมดินโดยใช้รถไถ การเตรียมแปลงเพาะกล้า การดูแลแปลงเพาะกล้า การให้น้ำ ให้อาหาร การตรวจแปลงเพื่อค้นหาศัตรูพืช การฉีดพ่นสาร เคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช รวมถึงวัชพืช การเก็บและร่อน ใบยาสูบ การตากใบยาสูบ การบ่ม การหมัก และการอัด

ใบยาสูบลงกล่องเพื่อรอจำหน่าย

2. สถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกยาสูบ

2.1 การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การใช้สารเคมี กำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกยาสูบพบว่า เกษตรกรปลูก ยาสูบเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยเพื่อแลกกับผลผลิต เนื่องจาก เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่มีการรับรู้ ว่า สารเคมีกำจัด ศัตรูพืชที่นำมาใช้นั้นไม่มีพิษที่รุนแรง เกษตรกรมีความคุ้น เคยในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพราะใช้มานานและ สม่าเสมอ และไม่พบการเจ็บป่วยจากสารเคมีที่เกิดขึ้นแบบ เฉียบพลัน ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่คำนึงถึงพิษของ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่จะส่งผลต่อสุขภาพในระยะยาว เกษตรกรปลูกยาสูบรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าไม่ฉีดยาเคมี ใบยาสูบมันจะไม่สวย ใบไม่หนา ยางก็น้อย ขายไม่ได้ราคา ฉีด มาหลายปีแล้ว ก็ยังไม่เห็นเป็นอะไรนะ” นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบมีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ผสมกัน หลายชนิด เกินความจำเป็น เนื่องจากเกษตรกรรับรู้ ว่า การ ผสมสารเคมีแบบเข้มข้น ทำให้มีประสิทธิภาพในการกำจัด ศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรปลูกยาสูบกล่าวว่า “ใช้ยา หลาย ๆ ตัว ผสมพร้อมกันฉีดครั้งเดียว มันยิ่งจะแรง ไม่ต้อง เหนื่อยหลายรอบ ประหยัดเงินอีกต่างหาก”

2.2 พฤติกรรมก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรู พืช พฤติกรรมก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชพบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ อ่านฉลากข้างขวดสารเคมี เฉพาะแรกใช้ควบคู่กับไม่อ่าน ส่วนหนึ่งเกิดจากความ เคยชิน เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าไม่ฉีดยาเคมี ใบยาสูบ มันจะไม่สวย ใบไม่หนา ยางก็น้อย ขายไม่ได้ราคา ฉีดมา หลายปีแล้ว ก็ยังไม่เห็นเป็นอะไรนะ” และส่วนหนึ่งเกิดจาก ปัญหาด้านสายตาเนื่องจากตัวหนังสือมีขนาดเล็ก เกษตรกร รายหนึ่งกล่าวว่า “ตัวหนังสือมันเล็ก อ่านไม่ค่อยออก ดาก็ ไม่ค่อยจะดี เริ่มมองไม่ชัดแล้ว ก็เลยไม่อยากอ่าน” นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบใช้เครื่องฉีดพ่นจนเก่า ขาด การตรวจสอบก่อนนำไปใช้ เนื่องจากเกษตรกรปลูกยาสูบใน ชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ขาดความรู้ความชำนาญใน การตรวจสอบและบำรุงรักษาอุปกรณ์ฉีดพ่น ดังที่เกษตรกร รายหนึ่งกล่าวว่า “ส่วนใหญ่ผู้หญิงเขาไม่ค่อยรู้เรื่องเครื่อง พวกนี้ ไม่ได้บำรุงรักษาอะไรมากมาย ใช้เป็นอย่างเดียว เสีย กี่หาซื้อใหม่” ในขณะเดียวกันก็พบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบ ส่วนใหญ่ไม่สวมอุปกรณ์ป้องกันพิษ ในขณะทำการผสมสาร



เคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรรับรู้ว่าตนเองไม่ได้สัมผัสกับสารเคมีโดยตรง โดยใช้ก้านฉีดพ่น หรือท่อนไม้เป็นอุปกรณ์ในการคนสารเคมีให้ละลาย เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ผมใช้ก้านเครื่องพ่นคนยาเคมีในถัง ไม่ได้ใช้มือคน ก็เลยไม่ได้ใส่ถุงมือ อีกอย่างคือใส่ถุงมือแล้วหยิบจับไม่ถนัด มันไม่ชิน”

2. พฤติกรรมขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

พฤติกรรมขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ ไม่สวมอุปกรณ์ป้องกันพิษ ในขณะที่ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากอุปกรณ์เหล่านี้ ทำให้เกิดความไม่สุขสบายในขณะที่สวมใส่ ส่งผลให้การทำงานในแปลงยาสูบไม่ต่อเนื่อง ต้องหยุดพักเพราะรู้สึกร้อน อึดอัด เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “คนปลูกยาสูบเขาจะมีชุดป้องกันสารเคมีกันทุกบ้าน แต่บางคนก็ใส่ บางคนก็ไม่ใส่ เท่าที่เห็นส่วนใหญ่ จะไม่ค่อยใส่ชุดคลุมสีวากัน เพราะมันร้อน อึดอัด ฉะนั้นก็ไม่ได้ใส่” ในขณะเดียวกันก็พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ฉีดพ่นสารเคมีในขณะที่มีลมพัดแรง และไม่ดูทิศทางลม เนื่องจากต้องการฉีดพ่นให้เสร็จโดยเร็ว ประกอบกับร่องแปลงยาสูบมีลักษณะทอดยาวตามแปลงนา เกษตรกรไม่สามารถเดินมาเริ่มต้นฉีดพ่นเพื่อลมได้ตลอดเวลา ดังที่ เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ก็ไม่ค่อยได้คลุมเท่าไร ยกปลายก้นต่ำ ๆ แปลงยาสูบมันยาว ก็ฉีดไปเรื่อย ๆ จนคิดว่ามันทั่ว จะให้อยู่เหนือลมตลอด มันเหนื่อย ไม่ไหวหรอก” นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ตื่นน้ำ หรือสูบบุหรี่ ในขณะที่ฉีดพ่นสารเคมี เนื่องจากการไม่ทราบว่าการฉีดพ่นดังกล่าว ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการได้รับพิษสารเคมี ดังที่ เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ก็ไม่รู้หรอกครับว่ามันจะเป็นยาเคมีตอนเราพ่น ร้อนก็ร้อน คอก็แห้ง ถึงฉีดก็หนัก ฉีดได้ 2 ถึงก็ต้องมานั่งพักกินน้ำเย็น ๆ ไม่งั้นฉีดต่อไม่ไหว”

2.4 พฤติกรรมหลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พฤติกรรมหลังใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่สัมผัสกับสารเคมีเป็นระยะเวลานาน เนื่องจากมีการเดินตรวจดูความเรียบร้อยหลังฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และบางส่วนยังคงทำงานต่อในแปลงยาสูบ เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ผมก็ฉีดยาตั้งแต่เช้ายันค่ำนั้นแหละครับ พักตอนช่วงแดดจัด ถ้าไม่เสร็จก็ฉีดต่อตอนเย็น กลับถึงบ้านค่ำ ๆ ถึงจะได้อาบน้ำ” เกษตรกรส่วนใหญ่จัดเก็บสารเคมีเหลือใช้ไว้ในบริเวณบ้าน และทำความสะอาดอุปกรณ์ปนเปื้อนสารเคมีในแหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากเป็นวิธีการทำความสะอาดที่ สะดวก รวดเร็ว และไม่เสียเวลา

เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ฉันทิ้งยาที่เหลือไว้ในถังนั้นแหละ เอาไปเก็บไว้ได้ยังชั่ว” และเกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ผมล้างถังฉีดอยู่ห้วยครับ ตักน้ำห้วยขึ้นมาล้างแล้วก็เททิ้งลงพื้นแถวนั้นแหละครับ ยามันจางแล้ว คงไม่เป็นไร” ในขณะเดียวกันก็พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ซักเสื้อผ้าที่ปนเปื้อนสารเคมีรวมกับเสื้อผ้าอื่น เนื่องจากขาดแคลนน้ำที่ใช้อุปโภคในหน้าแล้งซึ่งเป็นฤดูกาลปลูกยาสูบ เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “เสื้อผ้าที่ฉีดยาไม่ค่อยได้แยกซักนะ หน้าแล้งน้ำประปามันไม่ค่อยไหล เลยไม่อยากซักหลายรอบ ก็เลยซักรวมไปเลย สะดวกดี ก็ไม่รู้ว่าจะมีสารเคมีติดอยู่บนเสื้อผ้าเปล่า” นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่มีการทำป้ายประกาศเตือนอันตรายบริเวณที่ฉีดพ่นสารเคมี เนื่องจากเกษตรกรไม่ทราบถึงประโยชน์ของการทำป้ายแจ้งเตือน ดังที่ เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “ฉีดเสร็จแล้ว ก็เลยตามเลย ไม่รู้ว่าต้องทำป้ายหรือทำยังไงเพื่อบอกคนอื่น มีแต่ตะโกนบอกกันเอา”

2.5 ปัญหาอุปสรรคในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังต่อไปนี้ 1) การให้ความรู้หรือคำแนะนำในการดูแลสุขภาพ เกษตรกรปลูกยาสูบ เป็นการให้คำแนะนำทั่วไป ไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกยาสูบ 2) ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาระหว่างเกษตรกรในชุมชน 3) ไม่มีการเฝ้าระวังพฤติกรรมในการป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 4) การดำเนินงานที่ขาดการสอดประสานกันระหว่างหน่วยงาน

2.6 ความต้องการการช่วยเหลือในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จากการสนทนากลุ่มและการประชุมกลุ่ม ทำให้ทราบว่าเกษตรกรปลูกยาสูบ ต้องการการช่วยเหลือและการสนับสนุนในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชดังต่อไปนี้ 1) ต้องการให้มีกิจกรรมให้ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 2) ต้องการงบประมาณในการสนับสนุนให้มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาระหว่างเกษตรกรในพื้นที่ 3) ต้องการให้มีการเฝ้าระวังพฤติกรรมในการป้องกันพิษในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช 4) ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหานี้

3. การวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลจากการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ โดยการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ซึ่ง



มาร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาปัญหาในการสนทนากลุ่ม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทำให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยเกิดการรับรู้ในสถานการณ์ของปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทำให้มีการเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังนี้ 1) ผู้นำชุมชน ประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับชุมชน เขียนแผนงานโครงการในการแก้ไขปัญหา 2) สมาชิก อปท. นำเสนอแผนงานเพื่อขอรับรองประมาณในการสนับสนุน 3) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ร่วมกับนักวิชาการ เกษตรกร ในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ การจัดอบรมให้ความรู้ในการป้องกันพิษสารเคมีที่ถูกต้อง พัฒนาหลักสูตร และจัดอบรม อสม. เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ 4) อสม. ที่ผ่านการอบรมร่วมกับทีมเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในการให้คำแนะนำในการป้องกันพิษสารเคมี ร่วมกับเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับพิษจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

การอภิปรายผล

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมดำเนินการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ มีผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทั้งหมด 40 คน ได้แก่ ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยหลัก คือกลุ่มเกษตรกรปลูกยาสูบ อายุระหว่าง 29 - 59 ปี จำนวน 24 คน และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน 2 คน สมาชิก อปท. 2 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 9 คน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจาก รพ.สต. 2 คน นักวิชาการเกษตร 1 คน รวมเป็น 16 คน โดยการศึกษาครั้งนี้ เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังประสบกับปัญหา มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งคล้ายกับหลายการศึกษา^{10,11} ข้อมูลทั่วไปพบว่าเกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เนื่องจากเกษตรกรปลูกยาสูบเพศหญิง ยินยอมและสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยมากกว่าเพศชาย โดยส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 45.8 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ¹² ที่พบว่าเกษตรกรปลูกยาสูบ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 45 - 59 ปี เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคู่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งคิดเป็น ร้อยละ 45.8 และสอดคล้องกับการศึกษาของ¹¹ ที่พบว่าเกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมดำเนินการวิจัยเป็นเพศหญิง ร้อยละ 42.86 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 92.73 และส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 89.09

2. การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรปลูกยาสูบทั้งหมดใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ประเภทกำจัดแมลง เนื่องจากปัญหาที่พบบ่อยที่สุดในการปลูกยาสูบของเกษตรกรในชุมชนคือ เพลี้ยอ่อน และหนอนกระทู้ ซึ่งเป็นแมลงศัตรูพืชที่สร้างความเสียหายแก่ต้นยาสูบ โดยมักพบการระบาดของแมลงยาสูบของเกษตรกรในชุมชนช่วงฤดูร้อนของทุกปี ซึ่งการกัดกินใบยาสูบของหนอนกระทู้ การขบแทยของเพลี้ยอ่อนออกมาเป็นยางเหนียวสีดำ ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของใบยาสูบ รวมไปถึงราคาขายที่ลดลงตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรมีการใช้สารกำจัดเชื้อรา เนื่องจากปัญหากล้ายาสูบยุบตายในแปลงเพาะกล้า โดยเกษตรกรจะทำการรดสารกำจัดเชื้อราลงไปในแปลงเพาะกล้าเพื่อป้องกันโรคที่เกิดจากเชื้อราอย่างสม่ำเสมอสัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้ง จนกว่าจะย้ายกล้าสู่แปลงปลูก ในส่วนของการกำจัดวัชพืชนั้น เกษตรกรปลูกยาสูบมีการใช้สารกำจัดวัชพืชร้อยละ 50.0 โดยส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ยาคุมหญ้า ในการฉีดพ่นเพื่อป้องกันการงอกของวัชพืชหลังจากที่เตรียมแปลงเสร็จเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่า มีเกษตรกรปลูกยาสูบบางส่วนกำจัดวัชพืชโดยใช้วิธีการทางกายภาพ คือการใช้จอบถากหญ้า รวมไปถึงการถอนด้วยมือ

2.1 พฤติกรรมก่อนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จากข้อมูลทั่วไปพบว่า ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยที่เป็นเกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ อายุ 41 - 50 ปี เริ่มเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทำให้มีปัญหาเรื่องสายตา มีปัญหาในการอ่านตัวหนังสือที่มีขนาดเล็ก ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ทำให้อ่านหนังสือได้ลำบาก อ่านได้ช้า อีกทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่ ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช 6 - 10 ปี ทำให้เกิดความเคยชิน จึงทำให้ไม่อ่านฉลากกำกับสารเคมีก่อนการใช้ สอดคล้องกับการศึกษาของ¹³⁻¹⁶ ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ อ่านฉลากในครั้งแรกเพียงเท่านั้น ผสมสารเคมีมากกว่า 2 ชนิดในการฉีดพ่น การผสมสารเคมีที่มีความเข้มข้นมากกว่าฉลากกำหนด ไม่สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันพิษสารเคมีในขณะผสมสารเคมี

2.2 พฤติกรรมขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ สวมใส่อุปกรณ์ในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ไม่เหมาะสม ในขณะทำการฉีดพ่นสารเคมี ได้แก่ การไม่สวมชุดป้องกันสารเคมี หรือไม่สวมใส่เสื้อผ้าที่มิดชิด เลือกสวมถุงมือผ้าแทนถุงมือแบบยางพลาستيك ไม่ใช้แว่นตาในขณะฉีดพ่นสารเคมี การเลือก



ใช้หน้ากากอนามัยทางการแพทย์แทนหน้ากากป้องกันสารเคมี การสวมหมวกไหมพรม การใช้ผ้าขาวมาโพกคลุมศีรษะ และใบหน้าแทนการใช้หน้ากากป้องกันสารเคมี พฤติกรรมเหล่านี้ เกิดจากความเคยชิน และไม่ตระหนักถึงปัญหาสุขภาพที่อาจจะเกิดตามมา สอดคล้องกับการศึกษาของ¹³ ที่พบว่าเกษตรกรปลูกยาสูบจะสวมใส่เสื้อผ้าตามความสะดวกของแต่ละคน ซึ่งส่วนใหญ่สวมเสื้อแขนยาวและบางส่วนสวมเสื้อแขนสั้น มีการสวมหมวก แต่ไม่มีการปิดจมูก ไม่สวมถุงมือ ไม่สวมรองเท้าบูท และส่วนใหญ่ไม่สวมแว่นตา นอกจากนี้ ยังค้นพบว่า สาเหตุที่เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนหนึ่ง ไม่สวมใส่ชุดป้องกันสารเคมี มีสาเหตุมาจากวัฒนธรรมของชุมชนที่ไม่เอื้อต่อการสวมใส่ชุดป้องกันสารเคมี โดยชุดป้องกันสารเคมีที่เกษตรกรมี เป็นชุดคลุมตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า และมีสีขาวล้วน ทำให้คนในชุมชนมองว่าสีขาวเป็นสีที่ต้องใส่ไปทำบุญหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นทางการ ทำให้เกษตรกรปลูกยาสูบ ไม่มั่นใจในการสวมใส่ขณะทำงาน

2.3 พฤติกรรมหลังการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ ซักเสื้อผ้าที่ปนเปื้อนสารเคมีร่วมกับเสื้อผ้าอื่น เลือกที่จะซักเสื้อผ้ารวมกันในครั้งเดียว ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ¹⁴ ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีการแยกเสื้อผ้าซักเสื้อผ้าที่สัมผัสสารเคมีร้อยละ 70.2 เนื่องจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นที่ราบสูง ในฤดูแล้งตั้งแต่เดือน มีนาคม – พฤษภาคม ของทุกปีจะพบว่า ระบบน้ำประปาใต้ดินของหมู่บ้าน ไม่เพียงพอต่อการอุปโภค ทำให้เกษตรกรปลูกยาสูบรวมถึงประชาชนในชุมชนพบกับอุปสรรคในการซักทำความสะอาดเสื้อผ้าปนเปื้อนสารเคมี เนื่องจากขาดแคลนน้ำ ซักเสื้อผ้าที่ปนเปื้อนสารเคมีร่วมกับเสื้อผ้าอื่น นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรปลูกยาสูบส่วนใหญ่ ไม่มีการทำป้ายประกาศเตือนอันตรายบริเวณที่ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช หลังเสร็จสิ้นการฉีดพ่นสารเคมี สอดคล้องกับการศึกษาของ⁴ ที่พบว่า เกษตรกรไม่ได้ทำเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ติดป้ายแจ้งเตือนในบริเวณที่มีการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

3. การวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบในการป้องกันพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยเสวนากันอย่างอิสระ ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีการสะท้อนความคิดกับข้อมูลปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง ก่อให้เกิดความตระหนักทำให้ผู้ร่วมดำเนินการวิจัยตื่นตัว และต้องการที่จะแก้ไข

ปัญหาด้วยตัวเอง ภายใต้บริบทและวัฒนธรรมของชุมชน รวมไปถึงการใช้ทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดการนำทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ มาวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงและร่วมมือกันในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช สอดคล้องกับการศึกษาของ¹⁷ ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาคุณภาพชีวิต ชาวสวนยางพาราแถบลุ่มน้ำโขง จังหวัดบึงกาฬ ผลของการศึกษาคือ ช่วยให้ผู้คลากรสุขภาพเข้าใจถึงคุณภาพชีวิต ปัญหาอุปสรรคของชาวสวนยางพาราสามารถส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนชุมชนสามารถวิเคราะห์และกำหนดกลวิธีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวสวนยางพาราได้ นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาที่ได้นำแนวคิดการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มหลายกลุ่ม เช่น การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันการใช้บุหรี่ในวัยรุ่น¹⁸ การสังเคราะห์แนวทางการป้องกันการดื่มสุราในกลุ่มวัยรุ่น¹⁹ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการดื่มสุราในเยาวชน²⁰ จากการศึกษาที่ผ่านมาเห็นได้ว่า แนวคิด PRA ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสหันกลับมามองตนเอง ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาในชุมชนที่แท้จริง ทำให้ชุมชนเข้าใจปัญหาของตนเองมากยิ่งขึ้น ตลอดจนร่วมกันวิเคราะห์ค้นหากลวิธีในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำ PRA ไปใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางในการการควบคุมป้องกันโรค และเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ด้านสุขภาพได้อีกด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ²¹ ที่พบว่า กระบวนการ PRA ช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลในครอบครัวและชุมชนร่วมกันเรียนรู้และกำหนดแนวทางการส่งเสริมผู้ป่วยโรคเบาหวานให้จัดการตนเองอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรปลูกยาสูบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา ร่วมกันวิเคราะห์ และสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา ควรมีการนำผลการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาศักยภาพเกษตรกรปลูกยาสูบ ในการป้องกันพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ไปทดลองใช้จริงในพื้นที่ โดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อไป



กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้ร่วมดำเนินการวิจัยทุกท่าน เกษตรกรปลูกยาสูบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และมีส่วนร่วมในการวิจัยจนเสร็จสิ้นโครงการ และขอขอบคุณศูนย์วิจัยและฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. กรมสรรพสามิต. รายงานประจำปีงบประมาณ 2558 กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ; 2558.
2. จิรวัฒน์ เจริญสถาพรกุล. สุขภาพของผู้ปลูกยาสูบพันธุ์เบอร์เลย์: ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ที่ควรตระหนัก. นครนายก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ; 2555.
3. เจียรไน ปาลี. พฤติกรรมและผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของ เกษตรกรที่ปลูกยาสูบ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน. (การศึกษานิพนธ์). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2556.
4. มงคล ซาลีเครือ. การดูแลตนเองของเกษตรกรไร่่อ้อย ตำบลห้วยบง อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2552.
5. ยุพิน บัดดา. การดูแลตนเองของเกษตรกรไร่่อ้อยตำบลโนนสะอาด อำเภอศรีบุญเรืองจังหวัดหนองบัวลำภู. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2553.
6. สุจิตรา เทพภูเขียว, สมจิต แดนสีแก้ว. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากการปลูกดอกไม้เพื่อร้อยมาลัย. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ 2556; 31(1): 80-89.
7. กองอาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อม. คู่มือวิทยาการระดับจังหวัดโครงการรณรงค์เพื่อลด อันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. กรุงเทพมหานคร: สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม; 2533.
8. ดุสิต ดวงสาและคณะ. คู่มือการใช้ PRA ในการทำงานด้านเอตส์ในชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ภาควิชาหลักสูตรการสอนและการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์; 2535.
9. สุภาวดี จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2554.
10. วิโรจน์ สุวรรณคำ. พัฒนาศักยภาพการดูแลตนเองของเกษตรกรปลูกแตงโมเพื่อป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช. (การศึกษานิพนธ์). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2558.
11. เกษราวัลณ์ นิลวางกูร, เกษร แถวโนนัว, จอห์น เอฟ. เอส. ชีร์ศักดิ์ พาจันทร์. การพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพแรงงานนอกระบบอย่างมีส่วนร่วมในหน่วยบริการปฐมภูมิ: กรณีศึกษาคนทำไร่่อ้อย. ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2555.
12. สิริภณท์กัญญา เรื่องไชย. ผลกระทบของการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกยาสูบในเขตตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2553.
13. ธวัชชัย ยุบลเขต. การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกยาสูบ จังหวัดกาฬสินธุ์. [วิทยานิพนธ์]. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา; 2553.
14. วชิร งามล้วน. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ปลูกพริกในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้องและปลอดภัย บ้านหนองสะมอน ตำบลเมืองหลวง อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2557.
15. วิรัชฎ์ สุวรรณ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ของเกษตรกรทำสวนมะลิ ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2555.
16. พันธญาณี ไชยแก้ว. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชกับสุขภาพของ เกษตรกรเพาะปลูก ในตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. [การศึกษานิพนธ์]. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2551.
17. วัลลภา ช่างเจรจา, สมจิต แดนสีแก้ว. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์กลวิธีพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวสวนยางพาราแถบลุ่มน้ำโขง จังหวัดบึงกาฬ. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ. 2565; 30(2):166-174.
18. กฤษณา ภูพลพันธ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการใช้บุหรี่ยาสูบในเยาวชน. [การศึกษานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2551.
19. กาญจนา นิยมสุนทร. การประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสังเคราะห์แนวทางการป้องกันการดื่มสุรากลุ่มวัยรุ่น. [วิทยานิพนธ์]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2551.
20. จิรัชยา เจียวกัก และสันติชัย แยมใหม่. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการดื่มสุรากลุ่มวัยรุ่น. สงขลา: คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่; 2558.
21. เกษม ดำนอก, สมจิต แดนสีแก้ว. การจัดการตนเองของผู้ป่วยโรคเบาหวานเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนทางไต. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ 2560; 35(1): 91-99.